

Володимир Грабовецький

На пошану
академіка
Володимира
Грабовецького

На вівтар
історії
України

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Інститут історії і політології

НА ВІВТАР ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

*Ювілейний збірник на пошану академіка
АН Вищої школи України, професора
В.В.Грабовецького*

Івано-Франківськ
2008

УДК 93/94 (477.8)

ББК 63.3 (4 Укр.)

Н – 12

НА ВІВТАР ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В.В.Грабовецького. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – 564 с.; фотоіл.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Остафійчук В.К. – д-р фіз-мат. наук, проф.
Кугутяк М.В. – д-р істор. наук, проф.
Вегеш М.М. – д-р істор. наук, проф. (м. Ужгород)
Гуржій О.І. – д-р істор. наук, проф. (м. Київ)
Жерноклеєв О.С. – д-р істор. наук, доц.
Кожолянко Г.К. – д-р істор. наук, проф. (м. Чернівці)
Кравець М.М. – д-р істор. наук, проф. (м. Вінниця)
Литвин М.Р. – д-р істор. наук, проф. (м. Львів)
Мандрик Я.І. – д-р істор. наук, проф.
Марчук В.В. – д-р істор. наук, проф.
Мушинка М.І. – д-р філол. наук, проф. (м. Пряпів, Словаччина)
Смолій В.А. – д-р істор. наук, проф., академік НАН України (м. Київ)
Федорчак П.С. – д-р істор. наук, проф.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Кугутяк М.В. (голова), Райківський І.Я., Галицька-Дідух Т.В., Єгоров О.І. (відповідальний секретар), Королько А.З., Кобута С.Й., Сигидин М.В.

У ювілейному збірнику на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В.В.Грабовецького вміщено спогади колег і учнів про ювіляра, окремі рецензії на його праці, запропоновано наукові статті дослідників зі своїх проблематик. У збірнику містяться також спогади В.В.Грабовецького, його родинні листи, листування ювіляра з науковцями, урядовими організаціями, громадсько-політичними установами, листування з українською діаспорою. Крім того, вміщено бібліографічний показник основних наукових і навчально-методичних праць ювіляра, літопис його життя і науково-педагогічної діяльності.

На обкладинці: світлина академіка Володимира Грабовецького на фоні герба його старовинного роду; рисунок художника Мирослава Гаталевича; пам'ятник Олексі Довбушу на його батьківщині в с. Печеніжин і крилаті вислови про легендарного лицаря Карпат Івана Франка та Юрія Федьковича.

Це видання побачило світ завдяки фінансовій допомозі ректорату Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ISBN 978-966-640-233-5

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2008.

Володимир Грабовецький

10. Дей О. Іван Франко і народна творчість // Іван Франко. Вибрані статті про народну творчість. – К., 1955. – С. 5–47.
11. Іськів В. Іван Франко і питання народознавчих досліджень в Галичині // Іван Франко і світова культура: Матеріали Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2, 3. – С. 117–119.
12. Ломова М. Етнографічна діяльність Івана Франка. – К., 1957. – 120 с.
13. Мороз М. Іван Франко у взаємозв'язках із зарубіжними етнографами // Іван Франко і світова культура: Матеріали Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2, 3. – С. 103–105.
14. Мороз М. Літопис життя і творчості Івана Франка // Франкознавчі студії. – Дрогобич, 2002. – Т. II. – С. 103–105.
15. Нечиталюк М. З народних ручаїв. – Львів, 1970. – 168 с.
16. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 91–96.
17. Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів // Франко І. Збір творів: У 50 т. – К., 1982. – Т. 35. – С. 412–414.
18. Франко І. Старе й нове в устах народа. – Львів, 1912. – С. 17–25.
19. Центральний Державний Історичний Архів м. Львова (ЦДІАЛ), ф. 663, оп. I, од. зб. 255, арк. 165–166.
20. ЦДІАЛ, ф. 663, оп. I, од. зб. 255, арк. 276–277.

Олег ЖЕРНОКЛЕСВ, Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

ПОРФІР БУНЯК: ПОЛІТИЧНА БІОГРАФІЯ

Стаття присвячена постаті П.Буняка – робітника, активного діяча й одного з провідників Української соціал-демократичної партії в Галичині.

Ключові слова: біографія, Українська соціал-демократична партія, Галичина.

The article deals with the political biography of Porfyr Bunyak, the worker, active figure and one of the chiefs of the Ukrainian social-democratic party in Halychyna.

Key words: biography, Ukrainian social-democratic party, Halychyna.

Порфір Буняк (1888–1941), робітник-друкар за фахом, належить до найбільш відомих діячів Української соціал-демократичної партії (УСДП), які зробили вагомий внесок у визначення політичного курсу західноукраїнської соціал-демократії в першій третині ХХ ст. Він увійшов до керівних органів УСДП напередодні Першої світової війни, впродовж майже чвертьстоліття постійно був членом Головної управи (пізніше – Центрального Комітету (ЦК)) партії. П.Буняк брав активну

участь в організації профспілкового робітничого руху в Галичині, редагуванні партійних видань.

Постать П.Буняка досі практично не привертала увагу науковців, не була предметом спеціального вивчення. Лише деякі епізоди його суспільно-політичної діяльності знайшли відображення в працях соратників по партії [1], окремих сучасних вітчизняних [2] і зарубіжних дослідженнях [3], довідкових виданнях [4]. Тому завданням статті стало створення цілісної політичної біографії цього непересічного діяча галицько-української соціал-демократії.

Про дитячі та юнацькі роки П.Буняка відомостей мало. Народився він у 1888 р. Працював друкарським робітником у Львові. Загалом друкарі традиційно вважалися найпередовішим загоном галицького пролетаріату, що завдяки відносно високому рівню освіченості був певною мірою близьким до інтелігенції. П.Буняк став одним із небагатьох робітників у колі лідерів партії, що складалося переважно з інтелігентів – правників, лікарів, учителів, подекуди й студентів або недавніх випускників вищих навчальних закладів. Можливо, певний брак молодих, свідомих і активних робітників у партійному проводі сприяв порівняно швидкому висуненню П.Буняка на перші ролі у внутріпартійному житті.

Прихід П.Буняка до активної діяльності в УСДП припав на період піднесення українського робітничого й соціал-демократичного руху в Галичині й на Буковині в 1905–1907 рр. На II з'їзді УСДП (27–28 січня 1906 р. у Львові) вісімнадцятирічного львівського робітника-друкаря П.Буняка було вперше обрано до складу керівництва партії (Екзекутивного комітету) [5]. У березні 1907 р. його обрано головою українського робітничого культурно-просвітнього товариства “Воля” у Львові, основною метою якого було згуртування під прапором партії українського робітництва, розпорошеного по фахових об'єднаннях [6]. Товариство організовувало для робітників недільні популярні лекції та дискусії з актуальних питань суспільно-політичного життя, вечірні читання газет вголос і курси для неписьменних, концерти та вечори відпочинку. При товаристві діяли бібліотека, театральний і танцювальний гуртки, хор, відбувалися аматорські вистави. До роботи товариства були залучені відомі громадські та культурні діячі. Так, театральним гуртком товариства в 1909 р. керував видатний український драматург і режисер Гнат Хоткевич, безкоштовну юридичну консультацію для робітників здійснювали відомі адвокати Володимир Старосольський та Степан Баран. Станом

на січень 1909 р. товариство мало 156 членів [7]. П.Буняк очолював львівську “Волю” до листопада 1910 р. (з невеликими перервами) і в подальшому залишався у складі її керівних органів [8]. Водночас він брав активну участь у діяльності багатонаціонального за складом товариства друкарів “Огніско”, був секретарем цього робітничого об’єднання, очолюваного польським соціал-демократом Ю.Обіреком [9].

Новий статут партії, ухвалений червневою 1907 р. конференцією, поклав головний акцент на творення місцевих партійних організацій, насамперед у містах, у середовищі промислового робітництва. Це дало поштовх до реального формування окремих від польської соціал-демократії політичних структур УСДП. “В історії української соціал-демократії, – писав із цього приводу орган партії газета “Земля і воля”, – рік 1907 становить зворотний пункт в сьому напрямі. До сього року існування української соціал-демократії було більш формальне, як фактичне”, оскільки вся робота “ішла в рамках організації польської соціал-демократії”. Після 1907 р. “українська соціал-демократія, як національна організація по своїй формі, а інтернаціональна по своему змісту, стає ф а к т и ч н о організацією (виділено в оригіналі. – Авт.)” [10]. Перший міський комітет УСДП було створено у Львові в березні 1907 р. заходами Л.Ганкевича та П.Буняка [11]. Протягом неповних трьох років (1907–1909 рр.), головним чином зусиллями “молодого” крила партії, в якому значну роль відігравав П.Буняк, виникли й діяли 11 таких місцевих комітетів у різних населених пунктах, а також 9 нових товариств “Воля” [12]. III з’їзд УСДП Галичини й Буковини, який відбувся 14–15 березня 1909 р., знову переобрав П.Буняка до партійної Екзекутиви, причому в її складі він тепер обійняв посаду заступника голови партії (М.Ганкевича) [13]. На цьому з’їзді серед делегатів уперше в історії партії переважали промислові робітники.

Природно, що як робітник П.Буняк найбільшу увагу у своїй партійній роботі в 1910–1911 рр. зосередив на розвитку робітничого профспілкового руху. “Молодих” українських соціал-демократів турбувало й обурювало те, що багатонаціональні за фактичним складом галицькі профспілки внаслідок засилля в них польської соціал-демократії мали цілковито польський характер, починаючи від протоколів, відозв і фахової преси й до комплектації керівних кадрів. Це, на думку “молодих”, сприяло денаціоналізації та полонізації українських робітників, ставило їх у нерівноправне становище, крім того, позбавляло українську соціал-демократію частини її ма-

сової бази й такої важливої опори в роботі, якою для польської були профспілки. Боротьба за вплив у галицьких фахових організаціях стала одним із головних каменів спотикання у відносинах між УСДП і Польською партією соціал-демократичною Галичини і Сілезії (ППСД) на початку XX ст.

Виступаючи 15 травня 1910 р. на V з’їзді фахових організацій робітників Галичини, П.Буняк висунув вимоги заснування окремого фахового секретаріату для Східної Галичини із центром у Львові (його секретар обов’язково мав володіти українською мовою) та для Підкарпаття – в Дрогобичі. Секретарем останнього мав би бути українець, оскільки кількість українських робітників серед усього пролетаріату цього регіону сягала 80%. П.Буняк також наголосив на потребі враховувати в діяльності профспілок мовно-національні потреби українського та єврейського робітництва. Відповідні положення увійшли до проекту резолюції з’їзду й були ним ухвалені [14]. У січні 1911 р. на засіданні окружної фахової комісії у Львові профспілковим секретарем для Східної Галичини було обрано П.Буняка [15]. Однак під впливом ППСД його кандидатура не була затверджена ні галицькою крайовою фаховою комісією в Кракові, ні центральною комісією у Відні. У результаті секретарем для Східної Галичини став представник пропольського “старого” крила УСДП І.Кушнір [16].

Загострення дискусії з питання подальшої тактики щодо польської соціал-демократії досягло свого апогею на IV з’їзді УСДП, що проходив у Львові 3–4 грудня 1911 р. [17]. Цілковитим закономірним, що П.Буняк був у числі тих 38 делегатів, які голосували за проект резолюції “молодих” і, опинившись у меншості, залишили з’їзд [18]. Вихід “молодих” сприяв остаточному організаційному оформленню того фактичного розколу всередині партії, який існував із 1906 р., тривалий час не набуваючи вигляду відкритого протистояння.

Незважаючи на свій молодий вік (на момент розколу йому було лише двадцять три роки), П.Буняк відігравав одну з провідних ролей в керівництві фракції “молодих”. Так, саме він від імені фракції виступив на з’їзді із заявою протесту проти затвердження повноважень частини делегатів із сумнівними мандатами, які, зрештою, і вирішили потім долю голосування щодо резолюції із центрального питання порядку денного з’їзду – ставлення до ППСД [19]. Після з’їзду разом із В.Левинським він редагував і видавав орган “молодих” газету “Вперед”, яка розпочала виходити у світ із грудня 1911 р. Підпис Буняка стоїть першим під опублікованим відразу після розколу зверненням фракції “До українських робітників”, у

якому “молоді” наголосили на прагненні оперти свою діяльність, “з одного боку, на самостійності українського робітничого руху, на повній його автономії (від інших національних секцій австрійської соціал-демократії, зокрема польської. – *Авт.*), а з другого – на міжнародній солідарності” [20].

Разом із В.Левинським 20 грудня 1911 р. П.Буняк підписав і відкритий лист ЕК УСДП (“молодих”) до екзекутив національних секцій австрійської соціал-демократії та Міжнародного соціалістичного бюро в Брюсселі з приводу подій на IV з’їзді партії. У ньому, зокрема, відзначалося, що в УСДП є дві течії – українська й “польська, котрої прихильники працюють головню в рядах ППСД та котрі на український соціалістичний рух, його потреби і завдання дивляться крізь шкля інтересів польської соціалдемократії”. Непорозуміння між течіями впродовж багатьох років виникають періодично “не з причин принципіальної натури, а на ґрунті відносин нашої партії до ППСД” [21]. Формально на момент розколу П.Буняк мав серед “молодих” найвищу посаду в партії – заступника голови (В.Левинський і А.Чернецький були, відповідно, першим і другим секретарями партії, решта “молодих” – у кращому разі членами Екзекутиви), однак, без сумніву, фактичними ідейними лідерами фракції були насамперед трохи старші й більш досвідчені В.Левинський та Л.Ганкевич.

Перебування П.Буняка в проводі “молодого” напряму спрямувало проти нього вістря критики “старих”. Так, уже 5 грудня 1911 р., на наступний день після завершення роботи IV з’їзду, П.Буняка було усунено з редакції “Землі і волі”, яка залишилася в руках “старих” [22]. 26 грудня в Перемишлі відбулися збори за участю близько трьохсот українських робітників, на яких депутат австрійського парламенту від УСДП С.Вітик піддав різкій критиці “молодих”, вказавши на “упадок партії під послідною Екзекутивою, де вели верх Левинський, Буняк і Кухар”. Водночас на зборах була одностайно ухвалена резолюція С.Вітика, за якою “молоді” розглядалися як такі, що вибули із членів партії [23].

Перед фактом звинувачень у прагненні до поділу робітничих профспілок за національною ознакою, що ширилися з боку політичних опонентів, і враховуючи гостроту й актуальність цього питання в тогочасному міжнародному робітничому русі, 17 лютого 1912 р. лідери “молодих” змушені були виступити зі спеціальною заявою, у якій наголошувалося: “В спорах о форму фахових організацій стоїмо на ґрунті ухвал міжнародного соціалістичного конгресу в Копенгазі, то значить,

ми є безумовними прихильниками одноцільності і єдності фахових організацій в кожній державі, та домагаємось рівночасно, щоби в лоні існуючих фахових організацій були вповні узгоджені і заспокоєні національно-культурні права і домагання робітників кожної нації” [24]. Цю заяву П.Буняк підписав уже як голова ЕК УСДП (фактично – ЕК фракції “молодих”), що свідчило про формування кожним напрямом власних партійних структур, оскільки головою ЕК, обраного “старими”, залишився М.Ганкевич.

Розкол спричинив тимчасовий занепад УСДП. Тісний гурт провідників “молодого” крила партії незабаром практично розпався. В.Левинський у 1912 р. виїхав до Києва, де пізніше редагував соціал-демократичний журнал “Дзвін”, Л.Ганкевич працював адвокатом у Болахові, інший активіст “молодих” А.Чернецький перебрався до Чернівців, на Буковину. У Львові з “молодих” залишилися фактично тільки П.Буняк, Ю.Бачинський та І.Кухар, які, за словами А.Чернецького, “старалися, як могли, втримати партію” [25]. “Нема з чим і з ким починати яку-небудь роботу. Провінція заснула. На листи ... навіть ніхто не відповідає. Молодших забрано до війська, а старші або кинули все, або відносяться до всього байдуже”, – писав П.Буняк В.Левинському в листі від 11 грудня 1912 р., через рік після з’їзду [26]. В іншому листі від 20 грудня він зазначав: “...Від якогось часу між членами нашої партії самі лише непорозуміння, недовіра, дальші розколи... В нас майже все звалилося, а се, що ще лишилося, іде до упадку. Се мусимо собі виразно сказати” [27].

Ураховуючи труднощі з виданням основного політичного рупора “молодих” газети “Вперед” через брак коштів, П.Буняк наприкінці 1912 р. вирішив налагодити випуск нового культурно-просвітнього часопису, який мав стати популярним органом партії. Узгодивши свої плани з В.Левинським і Л.Ганкевичем, повідомивши Екзекутиву та взявши позику, він із січня 1913 р. розпочав видавати у Львові газету “Добра новина”. Особистого прибутку від цієї праці він не мав, а вся редакція фактично складалася із самого Буняка [28]. Проте новий часопис завдяки значно меншій політизованості й більшій адаптації до потреб та інтересів масового читача мав помітний успіх. У січні-лютому 1913 р. П.Буняк повідомляв у листах до В.Левинського, що “Добра новина”, котра мала доволі високий для тогочасної Галичини тираж у 2 тис. прим., “іде поволи в гору” й “загально подобається – робітникам, читальням, хлопам ...” [29]. У другій половині 1913 – на

початку 1914 рр., коли внаслідок розколу й організаційного занепаду УСДП практично припинився вихід у світ її преси, "Добра новина" П.Буняка залишалася, по суті, єдиним друкованим органом партії.

Коли безперспективність подальшого існування двох УСДП стала очевидною для обох фракцій, П.Буняк узяв участь у заходах, спрямованих на відновлення єдності партії. При цьому як робітник, передусім, практик організаційно-партійної роботи, він доволі скептично ставився до проявів ідеологічного догматизму та надмірної ідейної "принциповості", що часом перешкоджали досягненню порозуміння у внутріпартійній полеміці. Так, у листі до колишнього депутата галицького крайового сейму, соціал-демократа А.Шмигельського від 20 травня 1913 р. він писав: "Як би в нас не було таких "ідейних" людей ..., ми стояли би далеко краще. Як би не "ідейні колоди", у нас і преса була би гарна, і організація, і рух взагалі. Бо хто ж запропастив "Землю і волю"? "Ідейники"! А хто партію? Вони!" [30].

4 травня 1913 р. у Львові відбулася спільна конференція ексекутив двох частин УСДП, що, як зазначалося в її постанові, "по основнім передискутуванню стану, витвореного по розламі партії, дійшла однозгідного заключення, що з'єднане обох партій є konieczністю, яка лежить в інтересі українського пролетаріяту". Було вирішено передати керівництво "об'єднаному ексекутивному тілу, зложеному з ексекутив обох партій, котрого головним завданням є скликане партійного з'їзду УСДП в найблизшій часі" [31]. Від "старих" резолюцію підписали М.Ганкевич і О.Панас, від "молодих" – П.Буняк і В.Левинський.

З'їзд, про необхідність якого говорилося в цитованій постанові, вдалося провести у Львові 1–2 березня 1914 р. Він завершив справу об'єднання двох частин партії. У складі новообраного, єдиного Ексекутивного комітету УСДП, очоленого В.Темницьким, П.Буняк обійняв посаду секретаря партії [32].

Перша світова війна, що почалася в липні 1914 р., розкидала провідних діячів галицько-української соціал-демократії по світах. Одні з них пішли на фронт у лавах австрійської армії або добровольцями в легіон Українських Січових Стрільців, частина емігрувала з краю до Відня та інших міст. Зі спогадів А.Чернецького дізнаємося, що П.Буняк під час війни перебував на фронті, а товариші по партії В.Темницький та А.Чернецький намагалися в міру можливості матеріально підтримати його дружину й дітей [33]. Природно, він не зміг

узяти безпосередньої участі в першій за період війни конференції УСДП 5–6 серпня 1917 р. у Відні, надіславши на її адресу, як це зробив і цілий ряд інших відомих діячів партії (Ю.Бачинський, В.Старосольський, В.Левинський, І.Жовнір, Р.Скибінський та ін.), вітального листа [34]. Судячи з усього, не було П.Буняка й серед учасників конференції УСДП у Львові 23 червня 1918 р., яка започаткувала відродження партії на теренах Галичини під австрійською владою після відступу російських військ. Серед членів обраного конференцією тимчасового партійного керівництва прізвища П.Буняка немає [35], що, з огляду на його активність і авторитет, свідчило про відсутність у краї.

П.Буняк підтримав проголошення Західно-Української Народної Республіки на уламках імперії Габсбургів. Однак він не взяв безпосередньої участі в розбудові української державності в Галичині, залишився у Львові, окупованому поляками на початку польсько-української війни 1918–1919 рр. Разом з іншими діячами проводу УСДП під польською владою він зазнав урядових репресій. Так, у ніч із 27 на 28 грудня 1918 р. П.Буняк, як і Л.Ганкевич і ряд інших соціал-демократів, були заарештовані й лише через кілька днів випущені на волю [36]. Деякий час соціал-демократична газета "Вперед", що почала виходити у Львові з 27 листопада 1918 р., була змушена дублювати український текст латинкою, впродовж майже півроку з березня 1919 р. її видання було взагалі заборонене.

П.Буняк був головним редактором газети "Вперед" у 1918–1922 роках. Газета інформувала українське населення під польською окупацією про державне будівництво в Україні. "Перемишль і Львів відтяти від свого уряду, від свого парламенту (Української Національної Ради), відтяти від цілого краю" [37], – писалося в одному з її перших номерів. Редакція газети з радістю сприйняла звістку про об'єднання ЗУНР з Українською Народною Республікою в січні 1919 р. "Там, за стрілецькими ровами, вже лад і спокій, сильні основи серед взірцевого порядку кладе Українська Народна Республіка – З'єдинена Україна, – говорилося в часописі. – В Києві Директоріят – сильний, одноцільний та згідний" [38]. На шпальтах газети нерідко ідеалізувалося становище Української держави, можна було прочитати про підвищення в ЗУНР матеріального достатку широких народних мас, нібито продукція "значно там подешевіла. Нарід щасливий, що з своєю волею діждався такого добра" [39]. Соціал-демократи, за висловом газети "Вперед", "раділи кожною вісткою з вільного краю, як

...угрунтовується наша З'єдинена Народня Республіка та сумували..., коли почули про якісь там невдачі" [40]. "Вперед", редагована П.Буняком, деякий час була єдиною українською газетою, що видавалася на окупованих поляках землях, захищала інтереси всього українства. Показово, що до редакції в листопаді 1919 р. написав лист экс-голова Директорії УНР В.Винниченко, звернувшись із проханням потурбуватися про долю Є.Чикаленка, інтернованого польською владою [41].

П.Буняк із болем зустрів повідомлення про окупацію всієї території ЗУНР Польщею в липні 1919 р. В умовах воєнних дій і польських урядових репресій діяльність УСДП практично завмерла. "Наше партійне життя розбите, – підкреслювала Головна управа УСДП у відозві від 1 вересня 1919 р., опублікованій у газеті "Вперед". – Наші просвітні, політичні і фахові товариства замкнені, наші організації не існують" [42]. Відновлення організаційно-партійної роботи УСДП практично почалося в 1920 р., охопило три основні напрямки – політичний, профспілковий і культурно-освітній [43]. "Наша програма, наша ціль ясна, – писалося в програмній статті газети 1 січня 1920 р., – повна політична воля, незалежність держави, перехід землі і фабрик на власність загалу, визволення народніх мас з темноти, загальнодоступна наука для найширших верств..." [44].

П.Буняк брав активну участь у профспілковій діяльності УСДП, що мала на меті створення самостійних профспілкових організацій робітників-українців. Він був делегатом першої професійної конференції українського робітництва, яка відбулася 10 січня 1920 р. у Львові. Учасники конференції зі Львова, Городка, Перемишля, Коломиї, Стрия, Станіслава, Підзамча, Мшан і Стебника обрали Головну Професійну ("Професіональну") Раду (ГПР), на чолі якої став П.Буняк. Однак ГПР не змогла виконати поставлене перед нею завдання – об'єднати робітників української національності за класовою професійною ознакою в окремих профспілках. Очевидно, на перешкоді цьому стали насамперед об'єктивні причини: порівняно невелика кількість національно-свідомих промислових робітників-українців у Галичині та їх важке економічне становище, опір польської влади й керівництва вже існуючих профспілок. Водночас спроби усамотійнення профспілкових організацій ук-

раїнського робітництва в Речі Посполитій унеможливила ліво-радикальна еволюція УСДП на початку 1920-х років.

Зневірившись у політиці еміграційних урядів УНР і ЗУНР, українські соціал-демократи в 1920 р. не мали чіткої політичної платформи. На партійній конференції УСДП 27–28 березня 1920 р. у Львові було прийнято ухвалу про помилковість орієнтації "на Антанту, але шкідливою є також "орієнтація" на большевиків. Для українського пролетарського народу не відповідає буржуазний світогляд, але також на ніщо здався йому "паршивий большевизм" [45]. П.Буняк підтримав резолюцію конференції про необхідність розірвати "всяку політичну коаліцію і кооперацію з несоціалістичними елементами", боротися за "утворення одноцільного революційно-соціалістичного фронту" [46]. 30 березня 1920 р. він разом з А.Чернецьким, Л.Ганкевичем і С.Пашкевич подав заяву про вихід із президії УНРади у Львові [47]. По суті, УСДП опинилася поза межами двох таборів – національно-державницького, до якого увійшли трудовики, радикали й християнські суспільники, та комуністичного, що вели між собою боротьбу.

Водночас П.Буняк як соціал-демократ піддавав критиці політику Польської партії соціалістичної (ППС) у східногалицькому питанні. Під час зустрічі з польськими соціалістами М.Недзялковським і К.Пужаком у редакції часопису "Вперед" 7 листопада 1921 р. він разом із Миколою Парфановичем відкинув пепеєсівський проект територіальної автономії Східної Галичини [48]. П.Буняк сподівався, що "взаємини з ППС наведемо, коли вона змінить свою політику і стане на пролетарському, справедливому становищі" [49]. "...Ми, українські робітники міст і сіл, – заявив П.Буняк на першотравневому вічу 1921 р. у Львові, – зорганізовані під червоним соціалістичним революційним прапором, ми, що нас давить не тільки економічна й політична, але також і національна неволя, прилучаємося до голосу пролетаріату цілого світу і разом з ним протестуємо проти всякої неволі, проти всякого гнету... і будемо боротися аж до нашої остаточної перемоги...". У доповіді висловлювалося переконання, що в недалекому часі "три народи, замешкуючі нашу країну, одною спільною лавою скинуть ярмо, яке всіх нас давить..." [50]. Отже, П.Буняк сподівався на інтернаціональну солідарність робітничого класу в боротьбі за соціалістичні ідеали.

Під тиском знизу УСДП почала орієнтуватися на радянську Україну й убачати в ній основу для будівництва незалежної соборної української державності. Симпатії до радянської влади посилювалися в міру надходження інформації про

* Газета "Діло" після встановлення у Львові польської влади перестала виходити, останній номер побачив світ 22 листопада 1918 р.

“українізацію”, що звучала дисонансом до антиукраїнської політики поляків у Галичині. Характерно, що газета трудовиків “Український вістник” назвала УСДП “партією КВД (куди вітер дует)” [51]. П.Буняк як редактор щоденної газети УСДП “Вперед” доклав багато зусиль для поширення радянськості. Так, у газеті писалося, що “ніхто не зробив так багато і так ґрунтовно для так званої українзації, як Радянська влада...” [52]. У часописі заявлялося, що “для кожного соціаліста... сучасна Україна мусить бути тим краєугольним каменем, на якому він повинен основувати програму державного будівництва України. Це наше становище... ні трохи не перечить самостійности, ні соборности” [53]. Польська поліція інформувала в 1921 р., що газета “Вперед” почала дедалі сильніше схилитися на бік комуністів [54]. За перші три місяці 1922 р. власті конфіскували 16 номерів газети, а 30 березня її видання було заборонено “з приводу вміщення статей антидержавного спрямування” [55].

П.Буняк намагався використати зв'язки із соціал-демократами, що опинилися за кордоном, для піднесення партійної діяльності в краї. “...Взагалі, ніякої соціалістичної літератури закордонної не дістаємо, – писав П.Буняк у листі В.Старосольському в березні 1921 р. – Було би дуже добре, якби в якийсь спосіб ми діставали соціалістичну літературу...” [56]. В іншому листі 25 серпня 1920 р. він стверджував, що був змушений “зменшити об'єм “Вперед” до половини із-за вичерпання фінансових средств. ...Чи нема там на еміграції нікого, хто поміг би нам в тім скрутнім положенні?” [57]. За даними поліції, П.Буняк наприкінці 1920 р. був серед найбільш активних діячів УСДП у Львові разом із Л.Ганкевичем та А.Чернецьким [58].

П.Буняк був присутній на розширеній нараді УСДП 14–15 січня 1922 р. у Львові, яка одногосно прийняла політичну резолюцію, що складалася з трьох частин. Перша з них висловлювала підтримку соціалістичним республікам Сходу, які мав захищати “цілий пролетаріят світу, об'єднаний одноцільним революційним фронтом”, друга частина резолюції назвала радянську Україну “одиноким реальним формою української державности під сучасний момент”, а третя, із цензурних причин не опублікована в пресі, – вперше офіційно поставила вимогу возз'єднання західноукраїнських земель з УСРР і утворення “об'єднаної, суверенної робітничо-селянської України” [59].

Після січневої 1922 р. наради політична боротьба в керівництві УСДП загострилася. П.Буняк підтримував голову УСДП

Л.Ганкевича та секретаря І.Квасницю, що вийшли з Головної управи відповідно 17 і 25 травня під тиском діячів лівого крила, які в орієнтації на УСРР схилилися до пріоритету соціально-класового й інтернаціонального. На засіданні 25 травня 1922 р. він заявив, що провід УСДП повинен скласти свої повноваження, однак проти цього рішуче висловилися інші члени управи. П.Буняк написав заяву про вихід із Головної управи, яка була зачитана А.Чернецьким 29 травня [60]. На одному із засідань управи 11 березня 1923 р. М.Парфанович стверджував, що “порозуміння з ними (П.Буняком і його однодумцями. – Авт.) неможливе ... з ідеологічних причин”. У свою чергу, І.Калятинський вважав, що “суперечка не була чисто особистого характеру... Раз вони не погодилися з напрямком партії і органу, то справа вже ідеологічна і її повинен вирішити з'їзд” [61].

Ідейною кризою в УСДП скористалися комуністи-“васильківці”, що почали вступати в соціал-демократичні організації для ведення легальної діяльності й на VI з'їзді 18 березня 1923 р. у Львові відкрито перевели партію в комуністичний табір. П.Буняк разом із партійними товаришами не поставив “міцного політично-ідейного опору проти опанування партії комуністичним і комунофільським елементом, – писав радикал І.Макух. – Замість перевести ідейну кампанію хоч би вже на конгресі, а в разі поразки, утворити окрему політичну організацію, яка обстоювала б далі соціал-демократичні принципи, цей провід цілком капітулював” [62]. Прокомуністична УСДП була заборонена польською владою в січні 1924 р.

П.Буняк був серед колишніх лідерів УСДП, що взяли участь у заходах щодо відбудови партії українських соціал-демократів у другій половині 1920-х рр. По суті, зусилля П.Буняка та його давніх партійних товаришів було спрямовано на просвітницьку діяльність у робітничому середовищі. Статут товариства “Робітнича громада”, затверджений у серпні 1925 р., ставив завдання всебічного духовного й фізичного розвитку українського робітництва, поширення “серед нього культури і освіти” та надання матеріальної допомоги [63]. Культурно-освітня діяльність “громадівців” охопила територію Східної Галичини, в 1926 р. гуртки товариства виникли у Львові, Перемишлі, Дрогобичі, Болехові, Золочеві, Бориславі. Зокрема, П.Буняк узяв участь у першій великій акції “Робітничої громади” – відзначенні ювілею І.Франка 21 червня 1926 р. у Дрогобичі. Характерно, що товариство мало свій прапор червоного

кольору, де містився з одного боку портрет І.Франка, а з іншого – напис “Робітнича громада” [64].

Питання просвітницької діяльності обговорила перша конференція товариства “Робітнича громада” 5 березня 1927 р. у Львові. Учасники конференції одностайно ухвалили резолюцію, запропоновану І.Квасницею, у якій підкреслювалося, що “головним завданням товариства повинно бути класове освідомлювання українського пролетаріату...”. З цією метою недовзі передбачалося розпочати видання неперіодичної “Української Соціалістичної Бібліотеки”. П.Буняк був обраний до складу Головної ради “Робітничої громади” як заступник голови І.Жовніра, а також очолив її Головну управу [65]. У кінці 1920-х – на початку 1930-х років гуртки товариства, що поєднувало розвиток національної самосвідомості з пропагандою соціалістичних ідей, були створені в 13 містах і селищах Галичини – Львові, Перемишлі, Дрогобичі, Бориславі, Східниці та ін. Щоправда, за визнанням соціал-демократичної преси, “не всі вони діяльні”, територія “Підкарпаття, головний осідок українського робітництва, є одночасно осідком соціалістичного слова й думки” [66]. Так, серед читачів бібліотеки “Робітничої громади ім. І.Франка” в Дрогобичі, яка налічувала в 1929 р. понад 1,5 тис. книжок, було 60% робітників і по 20% студентів і службовців [67].

Крім культурно-освітньої діяльності “Робітничої громади”, у якій брав активну участь П.Буняк як один із лідерів, масову базу української соціал-демократії розширювало видання преси. З першого червня 1926 р. у Львові почала виходити газета “Вперед!” як орган “українського соціалістичного пролетаріату” за редакцією В.Кубицького. До кінця 1926 р. вийшло десять номерів газети, впродовж наступних двох років вона виходила нерегулярно, з перервами. На шпальтах газети пропагувалася необхідність відновлення партії українського робітництва, що стояла б на соціал-демократичних, класових позиціях. “Ставлячи на першому місці клич самостійности організованого українського пролетарського руху, – говорилося у вступній статті газети, – ... в боротьбі за пролетарські права, ... за остаточне здійснення кличів соціалізму ми рука в руку підемо з пролетаріатом інших народів, але як рівнорядний член...” [68]. Підкреслювалося, що Українське національно-демократичне об’єднання (УНДО), називаючи себе “понадкласовою” партією, насправді “заступає інтереси українського дрібноміщанства та попівства” [69]. П.Буняк входив до вузького кола осіб, які визначали ідейне спрямування газети “Вперед!”.

З метою завоювання робітничих мас на свій бік у виборах до польського парламенту колишній провід УСДП 5 грудня 1927 р. скликав у Львові політичну конференцію робітництва, у якій взяв участь і П.Буняк. Учасники конференції одностайно ухвалили резолюцію про створення самостійної партії “українського пролетаріату, що до часу конгресу, який вирішить справу програми, виступатиме під фірмою Української соціалістичної групи (УСГ) “Вперед”. Газета “Вперед!” стала партійним органом цієї групи [70]. П.Буняк був обраний до управи УСГ “Вперед”, очоленої ветераном галицько-українського соціал-демократичного руху 70-річним І.Жовніром із Перемишля [71].

На виборах до парламенту УСГ “Вперед” сформувала разом з Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП) Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій (виборчий список №22). Спільна конференція УСРП і УСГ “Вперед”, яка відбулася 15 січня 1928 р. у Львові, обрала виборчий комітет під головуванням соціал-демократа П.Буняка [72]. Водночас він був висунутий на виборах до варшавського сейму як кандидат від групи по окрузі Львів-місто [73]. Газета УСРП “Громадський голос” повідомляла, що друкар у Львові П.Буняк увійшов під вісімнадцятим номером у список кандидатів до сейму (“державний лист”) від виборчого блоку №22 (до списку було включено 19 соціал-демократів і соціалістів-радикалів) [74]. За словами газети “Вперед!”, український пролетаріат теоретично мав союзника в польському робітництві, яке, однак, опинилося під впливом Польської партії соціалістичної, що “ідеологічно і тактично не є ... ніякою соціалістичною партією”. Тому-то УСГ “Вперед” пішла на виборчий блок з УСРП на платформі “За землю і волю”, хоч ідейно-політичні розходження не залишали сподівань на “якусь тривалу політичну злуку чи союз тих двох партій...” [75].

Лідери УСГ “Вперед”, серед яких був і П.Буняк, розгорнули активну агітаційно-пропагандистську роботу серед українського робітництва. Так, у партійній нараді в Калуші 22 січня 1928 р. узяло участь понад 100 робітників, а передвиборне віче за участю діячів групи у Войнилові 19 лютого зібрало більше 600 осіб із 22 сіл Калуського повіту [76]. Однак на парламентських виборах у Польщі в березні 1928 р. жоден соціал-демократ не здобув місця до сейму чи сенату. За висловом газети “Діло”, “голоси її (УСГ “Вперед!”). – Авт.) симпатиків потонули в морі радикальних голосів...” [77]. До парламенту від виборчого блоку №22 увійшли лише радикали.

Попри відносну невдачу на виборах УСГ "Вперед" підготувала ґрунт для організаційного відновлення УСДП, яке остаточно оформив Український соціалістичний конгрес, що відбувся 8–9 грудня 1928 р. у Львові в залі товариства "Зоря" на вулиці Вірменській, 25.

П.Буняк був учасником конгресу й першим узяв участь у дискусії після виступу В.Темницького з основною доповіддю "Проект програми і організаційного статуту". Він заявив як представник "старої гвардії партійної", що не підтримує гострої критики В.Темницьким комуністичної влади на радянській Україні. "Я не вчений, адвокат, – сказав П.Буняк, – але мені любійша радянська Україна, як царська Росія. Дивує мене становище т.Темницького...". Водночас П.Буняк піддав критиці доповідача за недостатню увагу до політики ППС. "Вдану хвилику основний камінь нашої праці – це самостійність українського робітничого руху" [78], – підсумував він. Узявши голос вдруге під час дискусії на конгресі, П.Буняк висловився проти членства УСДП у II Інтернаціоналі, з якого партія вийшла на початку 20-х років, не приступивши "нікуди". "Головне – з'єдинити укр.(аїнський) пролетаріат, – підкреслив він. – ...Хочемо з'єднання усіх в один новий Інтернаціонал...". На думку П.Буняка, необхідно поширити партійну організацію на Волинь. Щодо ставлення до інших соціалістичних партій, то П.Буняк із пересторогою поставився до політики УСРП, наприкінці засідання заявив, що вона "зложена тепер в більшості із національно свідомих ліберальних, практичних сільських богачів, що в засаді мусять мати багато різних від нас потреб і змагань" [79]. Водночас стверджував, що прокомуністичний "Сельроб" – "близька нам партія, але по правді – вона дуже далека. Ми мусимо зібрати усі наші сили, щоби воскресити давню партію – УСДП" [80].

Отже, П.Буняк узяв активну участь у визначенні політичного курсу відновленої УСДП, на конгресі обстоював вузько-класовий підхід до будівництва національної держави, марксистський догматизм. "Переживаний нами сучасний момент, – говорилося в одностайно прийнятій резолюції конгресу "В політичних справах", – назвати можна періодом стабілізації капіталізму, другою промисловою революцією капіталізму", яка, однак, неминуче загострить "клясові антагонізми і доведе до неминучого конфлікту". Підкреслювалася необхідність консолідації пролетарських сил у боротьбі "проти всіх форм капіталістичного ладу", за соціалізм. Незважаючи на критику як II, так і III Інтернаціоналів, УСДП визнала зближення по-

зицій у таборі міжнародного пролетаріату, закликала "до захоплення пролетаріатом цілої політичної влади". Партія обстоювала "принцип самостійної, соціалістичної, соборної української республіки", водночас висловила радянським ілюзії, не підтримавши "інтервенційних спроб проти радянської України" [81].

Делегати конгресу обрали Центральний комітет УСДП на чолі з Л.Ганкевичем. П.Буняк увійшов до партійної управи разом із В.Старосольським, В.Темницьким, А.Кусиком, М.Герасимцем та І.Квасницею [82]. На засіданні ЦК 1 січня 1929 р. П.Буняка обрано секретарем УСДП, а решту його членів – заступниками голови партії [83].

Подальша діяльність П.Буняка під польською владою була нерозривно пов'язана з українською соціал-демократією у складі партійного керівництва. На наступному, VII партійному конгресі 4 березня 1934 р. П.Буняк увійшов до президії, був знову обраний до складу ЦК як перший заступник голови УСДП Л.Ганкевича (крім нього, членами ЦК стали другий заступник голови партії Р.Скибінський, секретар І.Квасниця, В.Темницький, В.Старосольський, Т.Паньков і почесний голова УСДП Р.Яросевич) [84]. Конгрес одностайно прийняв ухвалу про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу [85], що свідчило про підтримку партією міжнародного соціалістичного руху, взаємини з робітничими партіями інших держав. Так, засідання ЦК УСДП 26 червня 1929 р. вислало вітання лейбористській партії на чолі з Р.Макдональдом у зв'язку з перемогою на парламентських виборах 1929 р. у Великобританії. У заяві підкреслювалося, що український пролетаріат вважав успіх лейбористів "документальним підтвердженням переможного походу соціалістичної ідеї не лише в Англії, але також і в інших державах Європи" [86]. На VIII конгресі УСДП 17 жовтня 1937 р. у Львові П.Буняк залишився у складі новообраного ЦК на посаді заступника партійного голови В.Старосольського. Водночас до управи УСДП увійшли Р.Скибінський як секретар, І.Борух, Л.Ганкевич, І.Губицький, І.Квасниця, І.Кушнір, Є.Малецький і В.Темницький [87].

Перебуваючи на лівоцентристських позиціях усередині національно-державницького табору, УСДП потрапила під критику українських політичних партій правої частини спект-

* Порядковий номер конгресу – VII, вірогідно, вказує, що грудневий 1928 р. конгрес партія далі розглядала як шостий, а VI з'їзд 18 березня 1923 р., який прийняв рішення про перехід УСДП на комуністичні позиції, не брався до уваги.

ра та ліворадикальних сил. "...З одного боку, "б'ють" нас націоналісти, – писав П.Буняк, – бо не хочемо (й не будемо!) розбивати одноцілого професійного руху, а з другого боку – б'ють так звані "ліві", бо видвигаємо клич ... "націоналістичні", а через це нібито "спиняємо революційний підйом мас" [88]. У статті "Нова ідеологія" П.Буняк обґрунтував позицію УСДП у профспілковому русі, що полягала в необхідності створення єдиних робітничих профспілок у Речі Посполитій за класовою професійною ознакою. "Наші противники, наприклад, ундівці чи ... радикали, – стверджував він, – уявляють собі, що через піддержування кличу спільної професійної організації ми хочемо повести українське робітництво під прапор ППС чи навіть денаціоналізувати його". Навпаки, за словами П.Буняка, "участю українського робітництва в спільних професійних союзах" УСДП намагалася не допустити до того, щоб у профспілках верховодила ця чи інша політична партія" [89]. П.Буняк вважав, що профспілкова організація для більш ефективної боротьби за робітничі права "мусить бути сильна, об'єднуюча всіх робітників даної професії чи даної галузи промислу, без огляду на націю, віру чи партійну приналежність". Було сказано, що "капітал не знає нації, ... український підприємець, фабрикант чи банк еднається все з підприємцем неукраїнським, щоби здобути коштом робітника фізичного чи умового більший зиск для себе" [90].

Як фаховий робітник П.Буняк виявив особливу активність у профспілковій діяльності УСДП, що мала на меті захист соціально-економічних прав українського робітництва. Він був учасником наради 29 квітня 1929 р. у Львові за участю членів ЦК УСДП і Генерального секретаря Центральної Комісії Класових професійних спілок (КПС) посла З.Жулавського. Присутні висловилися за єдність професійного руху й створення автономних українських відділів у КПС із застереженням певних прав (діяти, за статутом, самостійно; "уживати української мови в цілій своїй діяльності" та ін.). Нарада вирішила розпочати видання професійного органу українською мовою, перший номер якого під назвою "Професійний вістник" вийшов у жовтні 1929 р. [91]. Виявом зближення між УСДП і КПС стала участь П.Буняка від організації друкарів у Львові, а також відомих українських соціал-демократів І.Квасниці, Л.Ганкевича, І.Кушніра в IV конгресі Професійних спілок, що відбувся 30 травня – 2 червня 1929 р. у Варшаві [92].

Згідно з рішенням квітневої 1929 р. наради, 1 листопада у Львові був скликаний Український професійний конгрес, на

який з'їхалося 119 делегатів із 38 місцевостей краю, більшість із них складали робітники лісової і нафтової промисловості. П.Буняк відкрив конгрес і був обраний разом із Д.Доротяком і Д.Шифуркою до складу президії [93]. Однак нормальній роботі конгресу перешкодили представники ліворадикальних сил – "Сельробу", ППС-лівіці, комуністів (близько 100 чол.), які заповнили приміщення на вул. Ринок, 8 і спровокували сутичку з прихильниками УСДП. Після втручання поліції делегати конгресу перенесли засідання в зал на вул. Оссолінських, 10 [94]. Конгрес одностайно підтримав положення угоди між ЦК УСДП і Центральною Комісією КПС від 29 квітня 1929 р. Резолюція в справі суспільних забезпечень вимагала негайного встановлення допомоги по безробіттю, відповідних пенсій і виплат у разі втрати працездатності. П.Буняк увійшов до Української професійної комісії в складі 12 чол. (голова – І.Квасниця), підпорядкованої Центральній Комісії КПС, із місцем осідку у Львові. Засідання конгресу вдруге перервала поліція з огляду на "суспільну безпеку" [95].

Отже, Український професійний конгрес, незважаючи на підтримку пепеєсівців, так і не зміг нормально завершити свою роботу. Після січневої 1920 р. професійної конференції УСДП цей конгрес став найвищою точкою в розвитку українського профспілкового руху під польською владою. Газета Української професійної комісії "Професійний вістник" виходила протягом 1929–1932 рр. нерегулярно через фінансові проблеми (всього – 22 номери). Як член професійної комісії (на VIII партійному конгресі 1938 р. був обраний її головою) [96] П.Буняк у 30-х роках доклав чимало зусиль для виділення автономної української структури в рамках загальнодержавних класових профспілок у Польщі. Однак намагання УСДП, у цілому, не увінчалися успіхом. За словами газети "Діло", українське робітництво в профспілках розпалося "на численні гуртки й поважно підпадає під чужі впливи" [97].

П.Буняк брав активну участь у партійному житті відновленої УСДП, намагався послідовно відстоювати соціалістичні принципи, демократію. Так, він виступив із промовою на конференції за участю членів ЦК УСДП та Української професійної комісії 30 березня 1930 р. у Львові, у якій закликав "святкувати 1 травня разом з соціалістичними партіями інших народів і з класовими професійними союзами" [98]. 29 червня того ж року П.Буняк був обраний головою партійної конференції, в якій узяли участь члени ЦК УСДП, Української професійної комісії, представники з провінції. В одно-

голосно прийнятій резолюції учасники засідання звернули увагу на загрозу для демократії в ряді європейських країн і запевнили, що українська соціал-демократія непорушно стоятиме “в обороні демократичних принципів і стремлень”, “була, є і буде противником усяких інтервенційних плянів ... проти Союзу Радянських Республік” [99].

Будучи членом ЦК, багатолітнім заступником голови УСДП, П.Буняк мав значний вплив на взаємини соціал-демократів з іншими українськими партіями та Польською партією соціалістичною, які розвивалися хвилеподібно, залежно від стану польсько-українських стосунків і ситуації на радянській Україні. У 1930-х роках П.Буняк як соціал-демократ тричі брав участь у спробах консолідації сил у національно-державницькому таборі Західної України. Спочатку ґрунт для зближення УСДП з українськими партіями парламентського типу – УНДО й УСРП дала пацифікаційна акція польської влади, проведена у відповідь на організовану націоналістичним підпіллям хвилю терористичних актів у Галичині влітку-восени 1930 р. Соціал-демократи, ундівці й соціалісти-радикали ухвалили спільну заяву, що була підтримана на засіданні ЦК УСДП 28 вересня 1930 р. У заяві, зокрема, піддано критиці як саботажницькі дії УВО-ОУН, “з національного погляду безцільні”, так і застосування властями принципу колективної відповідальності українського населення, що “не може нести збірної відповідальності за вчинки, виконувані таємними конспіративними організаціями чи окремими особами...” [100].

Спільний блок УНДО, УСРП й УСДП і двох білоруських партій на виборах до польського парламенту восени 1930 р. (Український і білоруський виборчий блок) мав цільовий і тимчасовий характер, невдовзі після виборів розпався. Виборча кампанія в умовах надзвичайного стану не виправдала сподівань П.Буняка, соціал-демократи не здобули жодного мандата, а представництво українців у парламенті порівняно з виборами 1928 р. зменшилося майже вдвічі.

П.Буняк підтримував спробу консолідації національно-державницьких сил у Західній Україні та діаспорі наприкінці першої половини 1930-х років, що виникла на ґрунті згорання “українізації”, сталінських репресій, голодомору на Наддніпрянщині. VII конгрес УСДП (березень 1934 р.), у роботі якого П.Буняк узяв участь як член президії, одностайно висловив протест “проти нечуваного терору більшовицької Москви на Великій Україні” та “пошану і привіт усім його жертвам”. Політична резолюція конгресу підтримала

співпрацю ЦК УСДП з УСРП у напрямку “створення одного українського соціалістичного фронту для боротьби зі зростаючою реакцією” [101]. У рамках процесу консолідації відбулося зближення крайових (УСДП, УСРП) та емігрантських із Наддніпрянщини (Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР)) соціалістичних партій. Зокрема, в січні 1934 р. УСДП, УСРП, УСДРП і УПСР опублікували спільну заяву про становище в Україні, основний зміст якої спрямовувався на викриття злочинів сталінського режиму, офіційної Москви, яка “політикою визиску й терору поставила проти себе весь український народ...”. “Українські соціалістичні партії, – говорилося в заяві, – боряться за волю свого народу ... під прапором свободи й демократії” [102]. П.Буняк від імені УСДП виступив 2 грудня 1934 р. на робітничих зборах у Львові, присвячених пам’яті М.Грушевського, що були, за висловом газети УСРП “Тромадський голос”, “дуже численні” [103].

П.Буняк прихильно поставився до ідеї скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК), яка виникла в емігрантських колах і об’єднала сім політичних партій (УНДО, УСРП, УСДП, Українську народну обнову та ін.). Він представляв УСДП разом із В.Старосольським та І.Квасницею в передконгресовій нараді 24–28 грудня 1934 р. [104]. Учасники наради виступили за відновлення соборної самостійної Української держави зі столицею в Києві й визнали повну суверенність народу щодо вибору конституційного ладу, основаного на зразок західноєвропейської демократії. “Всі партії згідно ствердили потребу консолідації національних сил...” [105], – писала газета “Діло”. Однак ВНК, термін скликання якого визначено до вересня 1935 р., так і не відбувся [106]. Зусилля його організаторів перекреслила угодовська акція УНДО з польськими урядовими колами (“нормалізація”), що була тактичним компромісом і викликала спротив більшості сил в українському таборі. Водночас не вдалося втілити в життя ідею Українського соціалістичного блоку, що була проголошена делегатами від УСРП, УСДП, УСДРП і УПСР на з’їзді соціалістичних партій 29–30 грудня 1934 р. у Львові [107].

П.Буняк як один із лідерів УСДП мав контакти з польськими соціалістами. Він був учасником конференції УСДП і ППС 29 січня 1933 р. у Львові, яка вперше після 1918 р. зібрала діячів обох партій на найвищому рівні [108]. Доповідачі В.Темницький від УСДП і посол М.Недзялковський від ППС підкреслили необхідність взаємодії в боротьбі за втілення

соціалістичного ідеалу, проти наступу санаційної диктатури й обмеження демократичних інститутів у Польщі. Конференція ухвалила рішення про спільну боротьбу УСДП і ППС проти націоналізму, фашизму і комунізму. Водночас у національному питанні між партіями були розбіжності: УСДП обстоювала незалежність і соборність України, тоді як пепесівці – територіальну автономію українських земель у Польщі, не обмежуючи “максимальної програми УСДП. Протівно, ППС стоїть на становищі самостійности й державної незалежности українського народу. Коли повстане українська держава, границі обох держав означать обі сторони...” [109].

Загострення протиставлення в середовищі легальних українських партій у зв'язку з проголошенням “нормалізації” 1935 р. спонукало УСДП до зближення з ППС. Виразом налагодження стосунків між партіями стала підтримка лідерами УСДП пепесівської вимоги “національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Польщі” [110]. Цю вимогу УСДП висувала, як правило, на спільних із ППС святкуваннях 1 травня в 1936–1938 рр. Так, у виступі на першотравневому мітингу 1936 р. у Львові за участю близько 30 тис. польських, українських і єврейських робітників П.Буняк, за словами газети “Діло”, “домігався територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі”. Водночас він закликав до утворення “українських народніх, середніх і високих шкіл та українського університету у Львові” [111]. Наскільки відомо, УСДП не розглядала концепцію автономії на засіданнях ЦК або партійному з'їзді.

Наприкінці 1930-х років УСДП узяла участь в останній у міжвоєнний період спробі консолідації національно-державницьких сил на загальнонаціональній платформі (підтримка проголошеної восени 1938 р. української автономії на Закарпатті та віра в можливість перетворення її в зародок більшої самостійної Української держави, захист українства перед загрозою нової світової війни тощо). П.Буняк піддав критиці “нормалізацію”, яка не змінила політики польського уряду в Західній Україні. Виступаючи на VIII конгресі УСДП у жовтні 1937 р., він у вступній промові звернув увагу на переслідування з усіх боків українського соціалістичного руху, зокрема в Долині й Тисмениці. Натомість польський елемент у Галичині зміцнювався “з дня на день”, що несло загрозу “розвитку українського народу” [112]. Політична резолюція конгресу закликала “до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією, за демократичні вольности”, висловила протест “проти москов-

ської націоналістичної диктатури” та “нищення всіх проявів українського національного життя в УСРР” [113].

В умовах краху політики “нормалізації” П.Буняк підтримував утворення Контактного комітету в грудні 1937 р. із метою пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства, заяви провідних галицьких партій і діячів про підтримку Карпатської України, проти утисків українського населення в Польщі тощо. На конференції УСДП 25 вересня 1938 р. у Львові П.Буняк висловив протест проти намагання “європейської дипломатії ... всупереч вільсонівського кличу про самовизначення народів ... вирішити долю Закарпатської України без порозуміння й волі місцевого населення...”. Він був обраний разом із В.Старосольським і Р.Скибінським до президії конференції, виступив із доповіддю проти участі УСДП у парламентських виборах 1938 р., як і в 1935 р., домагався “зміни виборчої ординації” в більш демократичному напрямку [114]. Відозва УНДО, “Дружини княгині Ольги”, УСДП, УСРП і Фронту національної єдності з нагоди падіння Карпатської України закликала українців “одностайно стати до відповідальної співпраці, об'єднати всі творчі сили ... цілого народу” [115].

Консолідаційні зусилля українських національно-державницьких партій парламентського типу перервала Друга світова війна, що почалася 1 вересня 1939 р. із нападу фашистської Німеччини на Польщу. Війна серйозно змінила політичну долю П.Буняка, який став однією з жертв сталінської партійно-тоталітарної системи. Після введення радянських військ у Західну Україну та включення її до складу Української РСР П.Буняка було заарештовано й після кількомісячного ув'язнення в кінці 1940 р. відправлено на заслання [116], де він у 1941 р. помер [117].

Отже, П.Буняк відіграв значну роль у становленні й розвитку українського робітничого та соціал-демократичного рухів у Галичині, залишив помітний слід в історії суспільно-політичного життя регіону. Подальшого, детальнішого вивчення і висвітлення потребують такі аспекти теми, як становлення особистості й світогляду П.Буняка в дитячі та юнацькі роки, а також його трагічна доля в останній період життя (1939–1941 рр.).

1. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – К., 1914; Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) // Календар “Впереді”. 1920. – Львів, 1920. – С.17–34.
2. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000; Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). – Івано-Франківськ, 1995; Його ж. Взаємини ук-

- раїнських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. - К., 2003. - Вип.62. - С. 46-54; Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західно-української соціал-демократії. Політичні біографії. - К., 2004 та ін.
3. Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890-1919. - Warszawa, 1983; Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929. - Kraków, 1989 та ін.
 4. Буняк Порфир // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевид. в Україні. - Львів, 1993. - Т.1. - С.193.
 5. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі - ЦДІАУЛ), ф.146, оп.8, спр.574, арк.34.
 6. Там само, ф.309, оп.1, спр.2674, арк.2.
 7. Там само, арк.23-25.
 8. Земля і воля. - 1910. - 12 листопада.
 9. Там само. - 1909. - 4 квітня.
 10. По конференції // Земля і воля. - 1911. - 5 лютого.
 11. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. - С. 72.
 12. Там само.
 13. Робітничий календар на 1910 рік. - Львів, 1910. - С. 31.
 14. Земля і воля. - 1910. - 28 травня, 3 червня.
 15. Там само. - 1911. - 14 січня.
 16. Вперед. - 1911. - 17 грудня.
 17. Докладніше див.: Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії... - С. 102-104.
 18. Вперед. Одноднівка Екзекутивного комітету УСДП. - Львів, 1911.
 19. Земля і воля. - 1911. - 30 грудня.
 20. Вперед. Одноднівка Екзекутивного комітету УСДП.
 21. Вперед. - 1912. - 12 січня.
 22. Там само. - 1911. - 17 грудня.
 23. Земля і воля. - 1911. - 30 грудня.
 24. Вперед. - 1912. - 22 лютого.
 25. Чернецький А. Спомини з мого життя. - К., 2001. - С. 43.
 26. ЦДІАУЛ, ф.387, оп.1, спр.41, арк.27.
 27. Там само, арк.25.
 28. Там само, арк.25-26.
 29. Там само, арк.28, 30.
 30. ЦДІАУЛ, ф.309, оп.1, спр.2472, арк.1зв.
 31. Добра новина. - 1913. - 20 травня. - С. 16; Зелізничник. - 1913. - 15 травня.
 32. Праця. - 1914. - 1 квітня.
 33. Чернецький А. Назв. праця. - С. 46-47.
 34. ЦДІАУЛ, ф.360, оп.1, спр.53, арк.11.
 35. Українська робітнича газета. - 1918. - 30 червня.
 36. Вперед! - 1918. - 31 грудня. - С. 2.
 37. Під теперішню хвилину // Там само. - 29 листопада. - С. 1.
 38. Нове життя // Там само. - 1919. - 16 січня. - С. 1.
 39. Там само. - 1918. - 10 грудня. - С. 2.
 40. Там само. - 1919. - 30 січня. - С. 1.
 41. ЦДІАУЛ, ф.309, оп.1, спр.2258, арк.28.
 42. Товариші і Товаришки! // Вперед! - 1919. - 3 вересня. - С. 1.
 43. Там само. - 1921. - 8 травня. - С. 1.
 44. Там само. - 1920. - 1 січня. - С. 1.

45. Там само. - 4 квітня. - С. 1.
46. Краєва Конференція у Львові // Там само. - 30 березня. - С. 1.
47. ЦДІАУЛ, ф.581, оп.1, спр.113, арк.16.
48. Вперед! - 1921. - 11 листопада. - С. 2.
49. Там само. - 1920. - 6 листопада. - С. 2, 3.
50. 1 Май у Львові // Там само. - 1921. - 5 травня. - С. 1.
51. Український вістник. - 1921. - 17 червня. - С. 1.
52. Вперед! - 1921. - 2 листопада. - С. 1.
53. Федерація чи самостійність? // Там само. - 17 серпня. - С. 1.
54. ЦДІАУЛ, ф.146, оп.8, спр.4878, арк.7.
55. Державний архів Львівської області (далі - ДАЛО), ф.121, оп.2, спр.189, арк.2.
56. ЦДІАУЛ, ф.360, оп.1, спр.489, арк.4.
57. Там само, ф.387, оп.1, спр.41, арк.34, 34 зв.
58. ДАЛО, ф.271, оп.1, спр.22, арк.3.
59. ДАЛО, ф.256, оп.1, спр.38, арк.1, 2; Партійна нарада // Вперед! - 1922. - 19 січня. - С. 1.
60. ДАЛО, ф.256, оп.1, спр.40, арк.72, 73.
61. Там само, арк.83, 84.
62. Макух І. На народній службі. - Дітройт, 1958. - С. 302.
63. Статут культурно-освітнього товариства українських робітників "Робітнича громада" у Львові. - Львів, 1925. - С. 3, 4.
64. Українське робітництво І.Франкові // Вперед! - 1926. - 1 липня. - С. 1, 2; Літній С. "Вперед" чи назад в багно соціал-угоди? - Львів, 1926. - С. 8, 9.
65. Культурно-освітня конференція // Вперед! - 1927. - 1 квітня. - С. 1.
66. Квасниця І. Виховуймо робітника-соціаліста! (30-ліття культурно-освітньої праці) // Вперед! - 1933. - Травень. - С. 3, 4.
67. З освітнього руху // Там само. - 1929. - 1 квітня.
68. Від Редакції // Вперед! - 1926. - 1 червня. - С. 1, 2.
69. Наше становище // Там само. - 1 липня. - С. 2.
70. Конференція // Там само. - 1928. - 22 січня. - С. 1.
71. ДАЛО, ф.121, оп.2, спр.190, арк.3.
72. Там само, оп.3, спр.104, арк.14.
73. Комунікат Центрального Комітету Української Соціалістичної Групи "Вперед" // Вперед! - 1928. - 22 січня. - С. 6.
74. Український працюючий народ голосує тільки на ч. 22 // Громадський голос. - 1928. - 9 лютого. - С. 2, 3.
75. Виборчий блок українського робітництва та селянства // Вперед! - 1928. - 22 січня. - С. 4.
76. З нашого руху // Там само. - 6 лютого. - С. 4; На виборчому фронті // Там само. - 1 березня. - С. 5.
77. Українська соціальна демократія перед реституцією // Діло. - 1928. - 27 вересня. - С. 2.
78. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.6, оп.1, спр.470, арк.3, 4.
79. Там само, арк.14.
80. Там само, арк.7.
81. Резолюції Конгресу // Вперед! - 1929. - 20 січня. - С. 2.
82. У Конгрес // Там само.
83. З діяльності ЦК УСДП // Там само. - С. 3.
84. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф.2, оп.1, спр.1066, арк.1, 2.
85. Конгрес УСДП // Громадський голос. - 1934. - 10 березня. - С. 1.

86. Sprawy narodowościowe. – 1929. – №3-4. – S.483; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za kwiecień, maj i czerwiec 1929 r. – Warszawa, 1929. – S. 45.
87. Sprawy narodowościowe. – 1937. – №4-5. – S. 439.
88. Буняк П. Нова ідеологія // Вперед! – 1929. – 1 квітня. – С. 2.
89. Там само. – С. 1.
90. Буняк П. Нова ідеологія // Там само. – 20 березня. – С. 2.
91. Розбудова професійних союзів // Професійний вістник. – 1929. – Жовтень. – С. 1.
92. Професійний рух і УСДП // Діло. – 1929. – 15 червня. – С. 2.
93. Український професійний конгрес // Професійний вістник. – 1929. – Листопад. – С. 1.
94. ДАЛО, ф.1, оп.51, спр.454, арк.5, 23, 26.
95. Український професійний конгрес // Професійний вістник. – 1929. – Листопад. – С. 1; Діло. – 1929. – 5 листопада. – С. 5.
96. Українська Професійна Комісія // Робітничий голос. – 1938. – Березень. – С. 3.
97. Організуємо українське робітництво в українських професійних рядах! // Діло. – 1936. – 13 листопада. – С. 1.
98. УСДП // Там само. – 1930. – 15 квітня. – С. 3.
99. З життя політичних партій // Там само. – 22 липня. – С. 3.
100. Солідарний голос політичних партій про події в краю // Там само. – 1930. – 1 жовтня. – С. 1.
101. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.1066, арк.1; Ще про конгрес УСДП // Громадський голос. – 1934. – 17 березня. – С. 2, 3.
102. Українські соціалістичні організації про положення на Україні // Громадський голос. – 1934. – 20 січня. – С. 2.
103. Жалібна маніфестація УСДП // Там само. – 8 грудня. – С. 1.
104. Передконгресові наради українських партій // Там само. – 1935. – 5 січня. – С. 2.
105. Левицький Д. За консолідацію українських національних сил // Діло. – 1935. – 2 січня. – С. 1.
106. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1934 r. – Warszawa, 1935. – S. 25.
107. Консолідація народоправних сил // Громадський голос. – 1935. – 19 січня. – С. 2.
108. Докладніше див.: Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К., 2003. – Вип.62. – С. 51.
109. Львівська конференція // Вперед! – 1933. – Травень. – С. 2.
110. Підсумки 1-травневих маніфестацій // Робітничий голос. – 1938. – Червень. – С. 1.
111. Свято 1 травня // Діло. – 1936. – 2 травня. – С. 7.
112. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.1486, арк.1.
113. Політична Резолюція // Робітничий голос. – 1938. – Березень. – С. 3.
114. Краєва Конференція Української Соціал-Демократичної Партії // Там само. – Жовтень. – С. 2, 3.
115. Україні! // Діло. – 1939. – 25 березня. – С. 3.
116. Старосольська У. Ave Caesar, morituri te salutant // Записки НТШ. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1991. – Т.210. Історично-філософська секція. – С. 135, 136.
117. Буняк Порфир // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевид. в Україні. – Т.1. – С. 193.

УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСТВО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧИНИ В 60-ті рр. ХІХ ст.

На основі широкої джерельної бази в статті висвітлено суспільно-політичну діяльність українських студентів Галичини в 60-х рр. ХІХ ст. Автор показує місце студентства у створенні народовської громади, аналізує чинники, які зумовили формування її ідейного обличчя, та розкриває основні напрямки її діяльності.

Ключові слова: студентська молодь, Галичина, народовська громада, суспільно-політична діяльність.

Social and political activity of Ukrainian students of Halychyna (60 years of XIX century) is lighted in the article on the grounds of broad source basis. The author displays the place of students in early-populists community establishment, analyzes the reasons for "idea face" formation and discloses the main fields of its functioning.

Key words: student's youth, Halychyna, early-populists community, socio-political activity.

Для галицького українства 1860-ті рр. виявилися чи не найбільш суперечливим періодом за все ХІХ ст. З одного боку, "весна народів" послужила потужним поштовхом у плані зростання національної самосвідомості русинів, поважну національно-культурну допомогу отримано від наддніпрянських діячів. З іншого боку, на тлі зовнішньополітичних невдач Австрії при одночасному зростанні авторитету Романових, в умовах зближення між австрійським урядом та поляками більшість представників місцевої української еліти еволюціонувала в бік русофільства. Ситуація ускладнювалася ще й через те, що в руках діячів, які сповідували русофільську ідеологію, перебували видавництво "Галицько-руська матиця", Народний дім, Ставропігійський інститут та інші символи національного відродження кінця 40-х рр.

Єдиною опозиційною силою до старорусинів-русофілів виступила найменш захищена частина суспільства – студентська молодь. Саме завдяки її зусиллям на початку 1860-х рр. повстала народовська громада "Молода Русь". В умовах, які загрожували втратою останніх орієнтирів у плані національної самоідентифікації русинів, студенти-народовці вели боротьбу за збереження українського характеру Східної Галичини, активно пропагували ідею єдності українського народу по обидва боки австрійсько-російського кордону.